

ТЕОДОР АДОРНО

Тези про мову філософів

(переклад із німецької мови, анотація і примітки Віталія Брижніка)

1. Відмінність форми і змісту філософської мови не є диз'юнкцією в неісторичній вічності. Вона специфічно належить ідеалістичному мисленню: відповідає ідеалістичній відмінності форми і змісту пізнання. У її підґрунті полягає думка, що поняття, а разом із ними й слова, є абрєвіатурами численности ознак, чию єдність свідомість лише конституєвала. Якщо різноманітності суб'єктивно викарбовують свою єдність як форму, то таку форму необхідно мислити як відокремлену від змісту. У просторі речей така відокремленість буде заперечена, позаяк самі речі (*die Sachen*) зобов'язані бути виключно продуктами суб'єктивности. Остання не може схватитися в мовному просторі. Ознакою всього уречевлення ідеалістичною свідомістю є те, абстрактні речі (*die Dinge*) можна називати довільно: перед лицем мови позірна об'єктивність її духовної конституції залишається формальною і не спроможна викарбовувати мовний ґештальт. Для мислення, яке абстрактні речі (*die Dinge*) схоплює виключно як функції мислення, назви стали довільними: вони вільно встановлені свідомістю. Онтична «випадковість» суб'єктивно конституєваної єдності понять стає явною у взаємозамінності їхніх назв. В ідеалізмі назви мають лише формувальний, а не конкретний реальний (*sachlicher*) стосунок до того, що було зауважене. Для мислення, що більше не хоче визнавати автономію та спонтанність як правову підставу пізнання, радикально проблематичним стає випадковість сигніфікативного¹ підпорядкування мови і речей (*Sachen*)².

2. Філософська мова, що має на меті істину, не знає знакових скорочень. Завдяки мові історія здобуває частку в істині, а слова ніколи не є просто знаками того, що під ними осмислено, але у слова проривається історія, формуючи їхні істинні характери, частка історії у слові визначає вибір кожного слова як такого, позаяк у слові відбувається зустріч історії та істини.

3. Філософська мова наперед намічена реальною змістовністю (*Sachhaltigkeit*)³. Філософ має не вибірково виражати думку, а мусить знаходити слова, які, відповідно до наявного в них стану істини, легітимні тільки для того, аби нести інтенцію, яку філософ хоче висловити, і не може це зробити инакше, окрім як через свою зустріч зі словом, якому в історичну годину така істина внутрішньо притаманна.

¹ Сигніфікація – створення та використання людьми знаків спілкування, надання їм певних значень і сенсів.

² Адорно тут використовує такі німецькі слова, як *die Sache*, *das Ding* (у множ. *die Sachen*, *die Dinge*), а далі в тексті й *der Gegenstand*. *Die Sache* зазвичай означає якусь конкретну річ, або щось нематеріальне (ідею, справу, аргумент) (*Meine Sachen will ich pflegen ...*). *Das Ding* у мовленні використовують у значенні «речі, штуківини», часто вживають задля позначення речі, назву якої мовець не може пригадати (*Was ist für ein Ding?*). *Der Gegenstand* – формальний термін, який зазвичай присутній у посібниках, офіційних текстах та мовленні, було перекладено як *предмет*.

³ У цій посутньо критичній роботі Адорно, що написана насамперед під враженням твору Мартина Гайдегера «Буття і час» (1927), було використане одне з Гайдегерових понять – термін *die Sachhaltigkeit*. Було визнане за краще перекласти українською мовою Адорнову *Sachhaltigkeit* як *реальну змістовність*, адже етимологічно *реальне* походить із латинських слів *realis* (речовинний) та *res* (рiч), що можна охарактеризувати як явний семантичний зв'язок німецької *die Sache* та латинської *res*. Варто зауважити, що в Гайдегера *die Sache* має характер сутнісного об'єкта філософського пізнання, а його *die Sachhaltigkeit* слід зрозуміти як *сутнісну змістовність*.

THEODOR W. ADORNO

Thesen über die Sprache des Philosophen

1. Die Unterscheidung von Form und Inhalt der philosophischen Sprache ist keine Disjunktion in geschichtsloser Ewigkeit. Sie gehört spezifisch dem idealistischen Denken zu: entspricht der idealistischen Unterscheidung von Form und Inhalt der Erkenntnis. Ihr liegt zugrunde die Meinung, es seien die Begriffe und mit ihnen die Worte Abbreviaturen einer Vielheit von Merkmalen, deren Einheit Bewußtsein bloß konstituiere. Wenn dem Mannigfaltigen seine Einheit als Form subjektiv aufgeprägt wird, ist solche Form notwendig gedacht als ablösbar vom Inhalt. Im Sachbereich wird solche Ablösbarkeit geleugnet, da die Sachen selber ja einzig Produkte der Subjektivität sein sollen. Im Sprachraum läßt sie sich nicht verbergen. Es ist Zeichen aller Verdinglichung durch idealistisches Bewußtsein, daß die Dinge beliebig benannt werden können: angesichts der Sprache bleibt die vorgebliche Objektivität ihrer geistigen Konstitution formal und vermag die Sprachgestalt nicht zu prägen. Für ein Denken, das die Dinge ausschließlich als Funktionen von Denken faßt, sind die Namen beliebig geworden: sie sind freie Setzungen des Bewußtseins. Die ontische »Zufälligkeit« der subjektiv konstituierten Einheit der Begriffe wird in der Vertauschbarkeit von deren Namen evident. Im Idealismus stehen die Namen nur in bildlicher, nicht in konkret sachlicher Beziehung zu dem damit Gemeinten. Für ein Denken, das Autonomie und Spontaneität als Rechtsgrund der Erkenntnis anzuerkennen nicht mehr willens ist, wird die Zufälligkeit der signifikativen Zuordnung von Sprache und Sachen radikal problematisch.

2. Philosophische Sprache, die Wahrheit intendiert, kennt keine Signa. Durch Sprache gewinnt Geschichte Anteil an Wahrheit, und die Worte sind nie bloß Zeichen des unter ihnen Gedachten, sondern in die Worte bricht Geschichte ein, bildet deren Wahrheitscharaktere, der Anteil von Geschichte am Wort bestimmt die Wahl jedes Wortes schlechthin, weil Geschichte und Wahrheit im Worte zusammentreten.

3. Die Sprache der Philosophie ist durch die Sachhaltigkeit vorgezeichnet. Der Philosoph hat nicht wählend Gedanken auszudrücken, sondern muß die Worte finden, die nach dem Stande der Wahrheit in ihnen einzig legitimiert sind, die Intention zu tragen, die der Philosoph aussprechen will und nicht anders aussprechen kann, als indem er das Wort trifft, dem zur geschichtlichen Stunde solche Wahrheit innewohnt.

4. Вимога щодо «зрозумілості» філософської мови, її суспільної комунікативності, є ідеалістичною, вона необхідно виходить із сигніфікативного характеру мови, установлює, що мова могла бути відокремлена від предмета, позаяк один і той же предмет був адекватно даний у різні способи. Але предмети загалом не будуть адекватно дані мовою, але чіпляються за мову та перебувають в історичній єдності з нею. У гомогенному суспільстві ніколи не вимагали зрозумілості філософської мови, хіба що вдавали (*vorgegeben*): це стає тоді, коли онтологічна влада слів сягає так далеко, що в суспільстві їм припадає об'єктивний статус⁴. Ця об'єктивність ніколи не є результатом прирівнювання філософської мови до розуміння суспільства. Радше об'єктивність, яка робить мову «зрозумілою», подібною, однозначно підпорядковує слова філософу. Об'єктивності не можна вимагати; там, де вона стала проблематичною, її просто не існує, і так мало вона для філософа наперед визначена, як і те, що чути (*vernehmen*) лише в суспільстві. Абстрактно-ідеалістична вимога адекватності мови до предмету й суспільству є точною протилежністю дійсної мовної реальності. В атомізованому суспільстві, у такому, що занепадає, формувати мову з огляду на буття чутного (*Vernommensein*)⁵ означає романтично вдавати стан онтологічної зв'язності слів, який одразу стає спростованим безсиллям самих слів. Без згуртованого суспільства немає об'єктивної, а водночас й істинно зрозумілої мови.

5. Спрямована «зрозумілість» філософської мови сьогодні в усіх частках викрита як омана. Вона або банальна: себто, наївно встановлює слова як необґрунтовано стверджені (*vorgegeben*)⁶ й чинні, чий стосунок до предмета в дійсності став проблематичним; або неістинна, через те, що береться приховувати ту проблематику; використовує патос слів, які, як видається, позбавлені історичної динаміки, аби владно вимагати неісторичну чинність слів, а водночас і зрозумілість. Одна-єдина виправдана зрозумілість філософської мови сьогодні – це достеменна відповідність зауваженням речам і достеменне застосування слів, відповідно до наявного в них історичного стану істини. Кожне, що домагалася з наміром, радикальним чином підпадає мовній критиці.

---

⁴ Наявність у тексті таких скалькованих із латини німецьких слів, як *Dignität* (*статус; гідність*), *vindizieren* (*вимагати як власник, владно претендувати*), із французької мови – *Prätention*, можна зрозуміти як певний виклик молодого Адорно філософській німецькій мові Гайдегера, який у своїх творах тяжів до принципового використання того, що можна назвати старожитностями німецької мови.

⁵ Адорно тут використовує Гайдегерові поняття *Vernommensein*. Це поняття англійською мовою переклали як «questioning existencell» ( ) та як «inquiring existence» (допитливе буття). Російською мовою *Vernommensein* переклали як «внятность». Українською мовою було обрано *Vernommensein* тут перекласти дослідно – як *буття чутного*, аби не втратити його смисловий зв'язок із дієсловом *vernehmen* (чути; (юр.) допитувати, опитувати (свідків)). Слід зазначити, що завершення цієї тези можна зрозуміти як імпліцитну критику філософії мови Віденського гуртка, одним із теоретичних аспектів якої була увага до «повсякденної мови» окремої людини.

⁶ У німецькій мові дієслово *vorgeben* має такі значення: (спорт.) давати фору; необґрунтовано стверджувати; прикидатися; визначати, встановлювати (щось) заздалегідь. Якщо в четвертій тезі *vorgegeben* відповідно до сенсу речення було перекладене як таке, що *вдавали*, то тут, і в наступних тезах, *vorgegeben* було перекладено як *необґрунтовано стверджене*.

4. Die Forderung der »Verständlichkeit« der philosophischen Sprache, ihrer gesellschaftlichen Kommunizierbarkeit, ist idealistisch, geht notwendig vom signifikativen Charakter der Sprache aus, setzt, daß die Sprache vom Gegenstand ablösbar sei, darum der gleiche Gegenstand auf verschiedene Weisen adäquat gegeben sein könne. Gegenstände werden aber durch die Sprache überhaupt nicht adäquat gegeben, sondern haften an der Sprache und stehen in geschichtlicher Einheit mit der Sprache. In einer homogenen Gesellschaft ist Verständlichkeit der philosophischen Sprache niemals gefordert, allenfalls jedoch vorgegeben: wenn die ontologische Macht der Worte so weit reicht, daß ihnen in der Gesellschaft objektive Dignität zukommt. Diese Objektivität resultiert niemals aus einer Angleichung der philosophischen Sprache ans Verständnis der Gesellschaft. Vielmehr ist die Objektivität, die die Sprache »verständlich« macht, die gleiche, die dem Philosophen die Worte eindeutig zuordnet. Sie kann nicht gefordert werden; wo sie problematisch wurde, ist sie inexistent schlechthin und so wenig für den Philosophen vorbestimmt wie in der Gesellschaft nur zu vernehmen. Die abstrakt idealistische Forderung der Adäquation der Sprache an Gegenstand und Gesellschaft ist das genaue Widerspiel wirklicher Sprachrealität. In einer atomisierten, zerfallenen Gesellschaft die Sprache bilden mit Rücksicht aufs Vernommensein, heißt romantisch einen Stand der ontologischen Verbindlichkeit der Worte vortäuschen, der sogleich dementiert wird durch die Ohnmacht der Worte selber. Ohne geschlossene Gesellschaft gibt es keine objektive, damit keine wahrhaft verständliche Sprache.

5. Die intendierte Verständlichkeit philosophischer Sprache ist heute in allen Stücken als Trug zu enthüllen. Sie ist entweder banal: setzt also naiv Worte als vorgegeben und gültig, deren Beziehung zum Gegenstand in Wahrheit problematisch wurde; oder ist unwahr, indem sie unternimmt, jene Problematik zu verbergen; benutzt das Pathos von Worten, die der geschichtlichen Dynamik enthoben scheinen, um den Worten geschichtslose Gültigkeit und in eins damit Verständlichkeit zu vindizieren. Die einzig berechnete Verständlichkeit philosophischer Sprache ist heute die in getreuer Übereinstimmung mit den gemeinten Sachen und im getreuen Einsatz der Worte nach dem geschichtlichen Stand der Wahrheit in ihnen. Jede absichtsvoll erstrebte verfällt radikal der Sprachkritik.

6. З іншого боку: процедура⁷, що гарно вимірює історичну проблематику слів, однак прагне її уникнути через те, що прагне спорудити нову мову філософії, виходячи від [мови] окремої людини, у такий спосіб неприпустима. Гайдегєрова мова витікає з історії, однак без неї вона спливає. Місця, якими володіє його термінологія, загалом це територія традиційної філософської – і теологічної – термінології, яка робить слова наскрізь мерехтливими та праформованими, перш ніж їх вивищити; водночас декларативна мова Гайдегєра втрачає нагоду в діалектичному зв'язку з успадкованою мовою філософії цілком розкрити свій занепад. Вільно встановлена мова породжує претензію на свободу філософа від примусу історії, яка в Гайдегєра через проглядання в необхідність іманентно вже спростована, критично ставиться до тієї мови, адже її актуальна проблематика за свою підставу має лише історію. Традиційна термінологія, якби й була зруйнована, є збереженою, і нові слова філософа сьогодні формуються лише через зміну конфігурації⁸ розташованих в історії слів, а не через винайдення мови, яка хоча й визнає владу історії над словом, але намагається відступити від неї у приватну «конкретність», яка лише уявно захищена від історії.

7. Сьогодні це протиставляє філософа занепадій мові. Його матеріал – уламки слів, до яких його прив'язує історія; його свобода – лише можливість вибудовувати конфігурацію слів, відповідно до наявного в них примусу істини. Він так мало може мислити слово як необґрунтовано стверджене, так само, як і його вигадувати.

8. Мовна процедура філософа, яку сьогодні навряд чи абстрактно назвати, у будь-якому разі помислена тільки діалектично. Необґрунтовано стверджені слова не є її власною інтенцією в сьогоднішньому суспільному стані, а об'єктивно наявні слова філософії є буттєво спорожнілими, необов'язковими для останньої. Спроба показово передати нові змісти у стару мову страждає на ідеалістичне припущення про відокремленість форми від змісту, а через це є реально (*sachlich*) нелегітимною; вона сфальшовує змісти. Назване не залишає жодної надії тій спробі, як такій, яка розташовує слова навколо нової істини таким чином, що їхня явна конфігурація в підсумку дає нову істину. Ця процедура не ідентична з наміром «пояснити» нову істину за допомогою традиційних слів; конфігуративна мова радше має цілком уникати експлікувальної процедури, що припускає непохитний статус слів. Супроти традиційним словам та безмовній суб'єктивній інтенції, конфігурація – це третє. Третє не через посередництво. Адже не стає об'єктивованим за допомогою мови такою собі інтенцією. Але означає конфігуративну мову третього, як діалектично обмежену, та експлікаційно нерозривну єдність поняття і речі. Експлікаційна нерозривність такої єдності, яка уникає логічно охоплених категорій, сьогодні нагально зумовлює радикальну складність усієї серйозної філософської мови.

---

⁷ У тексті – *das Verfahren*, що в німецькій мові означає *спосіб, дію; технологію; (юр.) провадження справи, процес*. Було визнано за краще *das Verfahren* тут перекласти як *процедуру*, а дієслово *verfahren* (*робити, діяти, чинити, поводитися*), що присутнє в наступній тезі, перекласти як *процедурно діяти*.

⁸ Конфігурація – обрис зовнішньої форми чого-небудь; також - взаємне розташування, розміщення якихось предметів або їхніх частин (приміром, конфігурація зірок).

6. Dagegen: es ist ein Verfahren, das wohl die geschichtliche Problematik der Worte ermißt, jedoch ihr auszuweichen trachtet, indem es eine neue Sprache der Philosophie vom Einzelnen aus zu errichten trachtet, in gleicher Weise unzulässig. Heideggers Sprache flüchtet aus der Geschichte, ohne ihr doch zu entrinnen. Die Plätze, die seine Terminologie besetzt, sind allesamt Örtler der herkömmlichen philosophischen – und theologischen – Terminologie, die durchschimmert und die Wörter präformiert, ehe sie anheben; während die manifeste Sprache Heideggers versäumt, in dialektischem Zusammenhang mit der überkommenen Sprache der Philosophie deren Zerfall vollends aufzudecken. Die frei gesetzte Sprache erhebt die Prätentio einer Freiheit des Philosophen vom Zwange der Geschichte, die immanent bereits bei Heidegger widerlegt wird durch die Einsicht in die Notwendigkeit, sich zu jener Sprache kritisch zu verhalten, da ihre aktuelle Problematik ja allein in Geschichte ihren Grund hat. Die herkömmliche Terminologie, und wäre sie zertrümmert, ist zu bewahren, und neue Worte des Philosophen bilden sich heute allein aus der Veränderung der Konfiguration der Worte, die in Geschichte stehen, nicht durch Erfindung einer Sprache, die zwar die Macht der Geschichte über das Wort anerkennt, ihr aber auszuweichen trachtet in eine private »Konkretheit«, die nur scheinbar vor Geschichte sichergestellt ist.

7. Es steht heute der Philosoph der zerfallenen Sprache gegenüber. Sein Material sind die Trümmer der Worte, an die Geschichte ihn bindet; seine Freiheit ist allein die Möglichkeit von deren Konfiguration nach dem Zwange der Wahrheit in ihnen. Er darf so wenig ein Wort als vorgegeben denken wie ein Wort erfinden.

8. Das sprachliche Verfahren des Philosophen, abstrakt heute kaum zu benennen, ist jedenfalls einzig dialektisch zu denken. Seiner eigenen Intention sind im gesellschaftlichen Zustande heute keine Worte vorgegeben, und die objektiv vorhandenen Worte der Philosophie sind seinsentleert, für ihn unverbindlich. Der Versuch, neue Gehalte in der alten Sprache verdeutlichend mitzuteilen, krankt an der idealistischen Voraussetzung der Abtrennbarkeit von Form und Inhalt und ist darum sachlich illegitim; verfälscht die Gehalte. Es bleibt ihm keine Hoffnung als die, die Worte so um die neue Wahrheit zu stellen, daß deren bloße Konfiguration die neue Wahrheit ergibt. Dies Verfahren ist nicht zu identifizieren mit der Absicht, neue Wahrheit durch herkömmliche Worte zu »erklären«; die konfigurative Sprache wird vielmehr das explizite Verfahren, das die ungebrochene Dignität von Worten voraussetzt, durchaus zu meiden haben. Gegenüber den herkömmlichen Worten und der sprachlosen subjektiven Intention ist die Konfiguration ein Drittes. Ein Drittes nicht durch Vermittlung. Denn es wird nicht etwa die Intention durch das Mittel der Sprache objektiviert. Sondern es bedeutet konfigurative Sprache ein Drittes als dialektisch verschränkte und explikativ unauflösliehe Einheit von Begriff und Sache. Die explikative Unauflösliehe solcher Einheit, die sich umfangslogischen Kategorien entzieht, bedingt heute zwingend die radikale Schwierigkeit aller ernsthaften philosophischen Sprache.

9. У сфері форма-зміст-дуалізму мова філософії могла робити себе порівнено чинною, адже як раз її іррелевантність була наперед намічена специфічною структурою уречевленого мислення. Сьогодні її засаднича частка в пізнанні – латентно наявного й за ідеалістичного часу, позаяк безмовність тієї доби стає на заваді будь-якій справжній реальній змістовності (*Sachhaltigkeit*) – декларована знову. Сьогодні вся філософська критика можлива як мовна критика. Ця критика має сягати не лише «адекватности» слів, а так само й стану слів, наявних у ній самій; у них задаватися питанням про те, як далеко вони здатні нести нав'язані їм інтенції, якою мірою їхня сила історично згасла, як довго остання так собі конфігуративно могла бути збережена. Критерієм для того є присутність естетичний статус слів. У той час, коли безсилі слова, відомі такими, які в мовному мистецькому творі – єдино збереженого, у порівнянні зі сцієнтичним дуалізмом єдності слова і речі, – призводили естетичну критику точно до занепаду, водночас могли й донині необмежено тішитися філософською прихильністю. Водночас виявляється конститутивне значення естетичної критики для пізнання. Йому відповідає наступне: справжнє мистецтво сьогодні не має характер метафізичного, але безпосередньо звертається до представлення реального змісту буття. Останнє дозволяє сформулювати зростальне значення філософської мовної критики як розпочату конвергенцію⁹ мистецтва та пізнання. Якщо філософія має донині повертатися лише до естетично осмисленої, неопосередкувальної єдності мови та істини, мусить діалектично вимірювати свою істину в мові, тоді мистецтво набуває пізнавальний характер: його мова естетична лише тоді, коли вона «істинна»: коли його слова існують відповідно до об'єктивного історичного стану.

10. Реальна (*sachliche*) структура філософського твору може збігатися з його мовною структурою там, де вони не збігаються, однак принаймні перебувають у ґештальтованих стосунках напруження. Мислення, приміром, те, яке з претензією виступає за надання онтологічних змістів, але водночас використовує форми логічно охоплених дефініцій, ідеалістично-систематичних дедукцій, абстрактних поверхових зв'язків, має не лише неадекватну мовну форму, але також є реально неістинним: адже стверджені онтологічні висновки не мають сили спрямовувати рух думок на себе, але як вільноплинні інтенції щодо мисленевої форми залишаються трансцендентними. Це дозволяє собі аж до найдрібніших клітинок слідувати за мовним ставленням: мові пасує значення правового посвідчення. Варто було б, передусім нехтуючи будь-якою «сутнісною змістовністю»¹⁰, піддати такий собі критиці Шелера в такий спосіб, аби хтось показав, що онтологічному відокремленню одна від одної ідей, якого він навчав, суперечила процедура представлення, що завжди процедурно діє разом із логічними засобами дедукції та силогізму, «конструює» абстрактні антиномії поміж ідей і непохитно застосовує, особливо в матеріяльних дослідженнях, заяжену мови достоту тієї номіналістичної науки, чийм смертельним ворогом він себе філософськи декларує.

⁹ Конвергенція – процес зближення, сходження різних явищ, наукових фактів, теоретичних позицій, ідей тощо. Посутньо протилежним конвергенції є процес дивергенції.

¹⁰ Вочевидь, Адорно тут використовує категорію *Sachhaltigkeit* в Гайдегеровому сенсі, позаяк узяв її в лапки, через це остання було перекладено як *сутнісна змістовність*.

9. In der Sphäre der Form-Inhalt-Dualität mochte die Sprache der Philosophie sich vergleichgültigen, weil eben ihre Irrelevanz von der spezifischen Struktur des verdinglichten Denkens vorgezeichnet war. Heute ist ihr gründender Anteil an der Erkenntnis – der latent auch zur idealistischen Zeit bestand insofern, als die Sprachlosigkeit jener Epoche jede echte Sachhaltigkeit hintertrieb – wieder manifest. Alle philosophische Kritik ist heute möglich als Sprachkritik. Diese Sprachkritik hat sich nicht bloß auf die »Adäquation« der Worte an die Sachen zu erstrecken, sondern ebensowohl auf den Stand der Worte bei sich selber; es ist bei den Worten zu fragen, wie weit sie fähig sind, die ihnen zugemuteten Intentionen zu tragen, wieweit ihre Kraft geschichtlich erloschen ist, wie weit sie etwa konfiguratив bewahrt werden mag. Kriterium dessen ist wesentlich die ästhetische Dignität der Worte. Als kraftlose Worte sind kennbar solche, die im sprachlichen Kunstwerk – das allein gegenüber der szientifischen Dualität die Einheit von Wort und Sache bewahrte – der ästhetischen Kritik bündig verfielen, während sie sich bislang der philosophischen Gunst ungeschmälert erfreuen durften. Es ergibt sich damit konstitutive Bedeutung der ästhetischen Kritik für die Erkenntnis. Ihr entspricht: daß echte Kunst heute nicht mehr den Charakter des Metaphysischen hat, sondern unvermittelt der Darstellung realer Seinsgehalte sich zuwendet. Es läßt sich die wachsende Bedeutung philosophischer Sprachkritik formulieren als beginnende Konvergenz von Kunst und Erkenntnis. Während Philosophie sich der bislang nur ästhetisch gedachten, unvermittelten Einheit von Sprache und Wahrheit zuzukehren hat, ihre Wahrheit dialektisch an der Sprache ermessen muß, gewinnt Kunst Erkenntnischarakter: ihre Sprache ist ästhetisch nur dann stimmig, wenn sie »wahr« ist: wenn ihre Worte dem objektiven geschichtlichen Stande nach existent sind.

10. Die sachliche Struktur eines philosophischen Gebildes mag mit seiner Sprachstruktur, wo nicht zusammenfallen, zumindest doch in einem gestalteten Spannungsverhältnis stehen. Ein Denken etwa, das mit dem Anspruch auftritt, ontologische Gehalte zu geben, sich dabei aber der Form umfangslogischer Definitionen, idealistisch-systematischer Deduktionen, abstrakter Oberflächenzusammenhänge bedient, hat nicht bloß inadäquate Sprachform, sondern ist auch sachlich unwahr: weil die behaupteten ontologischen Befunde nicht die Kraft haben, den Zug der Gedanken nach sich auszurichten, sondern als freischwebende Intentionen gegenüber der Denkform transzendent bleiben. Das läßt sich bis in die kleinsten Zellen der sprachlichen Haltung verfolgen: der Sprache kommt rechtsausweisende Bedeutung zu. Es wäre, zunächst unter Absehung von aller »Sachhaltigkeit«, an Scheler etwa Kritik zu üben derart, daß man zeigt, der von ihm gelehrten ontologischen Abgesetztheit der Ideen gegeneinander widerstreite ein Darstellungsverfahren, das stets mit den logischen Mitteln von Deduktion und Syllogismus verfährt, abstrakte Antinomien zwischen den Ideen »konstruiert« und ungebrochen zumal in den materialen Untersuchungen die ausgeleierte Sprache eben jener nominalistischen Wissenschaft anwendet, als deren Todfeind er sich philosophisch deklariert.

В аналізі мови Шелера варто було показати невідповідність його онтологічного наміру щодо фактично наявного в нього стану пізнання, або менш психологічно наступне: неможливість конституювання чистого порядку буття за допомогою засобів емансипованого ratio. Уся оманлива онтологія є викритою, а надто – у спосіб мовної критики.

Bei einer Sprachanalyse Schelers wäre zu zeigen die Unangemessenheit seiner ontologischen Absicht an den tatsächlich bei ihm vorliegenden Erkenntnisstand oder, minder psychologisch: die Unmöglichkeit der Konstitution einer reinen Seinsordnung mit den Mitteln der emanzipierten ratio. Alle trügende Ontologie ist sprachkritisch zumal zu entlarven.

Теодор Адорно. Тези про мову філософів

(переклад, анотація та нотатки Віталія Брижніка).

Як зазначено в редакторських примітках до першого тому зібрання творів Теодора Адорно, свою роботу «Тези про мову ілософів цей німецький соціальный філософ, чільний представник критичної теорії суспільства, написав приблизно на початку 30 рр. ХХ сторіччя. Можна зрозуміти, що молодий Адорно пише цей твір після невеликого есея «Про імена» (1930), і до того, як завершив свою інавгураційну академічну лекцію «Актуальність філософії» (1931). У «Тезах про мову філософів» молодий дослідник викладає своє критичне бачення насамперед того аспекту фундаментальної онтології Мартіна Гайдегера, що стосується його філософії мови. Було критично зауважено теоретичну позицію Гайдегера щодо уведення у стару мову філософії нових змістів, що походять із буттєвого простору тодішнього атомізованого суспільства, а через те її онтологічно принижують. Також йому було поставлено на карб відсутність бачення історичної динаміки у стосунках слова і речі, адже остання вочевидь зазнає змін, що має історичний характер, однак це жодним чином не відбивається у слові. За Адорно, філософська мова, складаючись із понять, що походять із мови, яка не поєднана з історичною динамікою слів як носіїв об'єктивної істини, не може бути зрозумілою й мусить бути піддана мовній критиці. Як взірець для такої критики була запропонована естетична критика мистецького твору. На переконання Адорно, філософська мова здобуває характер носія об'єктивного знання тоді, коли, після поєднання філософського пізнання і мистецтва, відбувається естетичне застосування мовою слів, які існують відповідно до стану соціокультурного буття як історичного.

Ключові слова: *філософська мова, слово, річ, істина, об'єктивність, атомізоване суспільство, мистецтво, мовна критика.*

Theodor W. Adorno. Theses about the Language of Philosophers (translation, abstract and notes by Vitalii Bryzhnik)

As stated in the editorial notes to the first volume of Theodor Adorno's collection of works, this German social philosopher and the leading representative of the critical theory of society, wrote his work «Theses about the Language of the Philosophers» around the beginning of the 30s of the 20th century. It can be understood that the young Adorno wrote this work after his short essay «About the Names» (1930) and before he completed his inaugural academic lecture «The Topicality of Philosophy» (1931). In "Theses about the Language of Philosophers," the young researcher presents his critical vision of the aspect of Martin Heidegger's fundamental ontology that relates to his philosophy of language. Heidegger's theoretical position on the introduction of new meanings into the old language of philosophy, which originate from the being space of the then atomized society, and therefore ontologically humiliate it, was critically noted. He was also criticized for his lack of understanding of the historical dynamics in the relationship between word and thing, since

Оригінальна публікація: **Theodor W. Adorno. Thesen über die Sprache des Philosophen. Gesammelte Schriften, Band 1: Philosophische Frühschriften. Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag, 1973. S. 366-371.**

© Переклад із німецької мови Віталія Брижніка.

© Translation from German by Vitalii Bryzhnik.

the latter is obviously undergoing changes that are historical in nature, but this is not reflected in the word. According to Adorno, the philosophical language, consisting of concepts derived from a the language that is not connected to the historical dynamics of words as carriers of objective truth, cannot be understood and must be subjected to the language criticism. The aesthetic criticism of an artwork was proposed as a model for such criticism. According to Adorno, the philosophical language acquires the character of a carrier of objective knowledge when, after the combination of philosophical cognition and art, there is an aesthetic use of words in language that exist in accordance with the state of socio-cultural existence as historical.

Keywords: *philosophical language, word, thing, truth, objectivity, atomized society, art, language criticism.*

Відомості про перекладача

Віталій Брижнік, кандидат філософських наук,
доцент кафедри філософії
Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова.
м. Київ, Україна.

Information about the translator

Vitalii Bryzhnik, Doctor of Philosophy,
Associate Professor of the philosophy cathedra
at Mykhailo Dragomanov State University of Ukraine.
Kyiv, Ukraine.